

pectievelijk vader en zoon Neny. Deze auteur brengt een degelijke kwantitatieve en kwalitatieve analyse van beide bibliotheken op basis van de catalogi opgesteld naar aanleiding van hun verkoop in respectievelijk 1749 en 1784. Zijn beoordeling van de collectie van Mac Neny is genuanceerder en rijper dan deze door Bernard, terwijl ook zijn conclusies over het boekenfonds van Patrice-François de Neny nauwkeurig afgewogen zijn.

In het volgende, korte artikel toont Paul de Zuttere aan dat vier tekeningen, die door Herman Liebrecht en nadien door Couvreur in de tentoonstellingscatalogus *Diderot et son temps* toegeschreven worden aan Jean-Nicolas-Jérôme Servandoni, in werkelijkheid door zijn zoon Jean-Adrien-Claude gemaakt werden.

Tot slot brengt Michèle Mat de samenvatting van zes spreekbeurten gehouden op een studiedag over de doodstraf en de hervorming van het strafrecht tijdens de achttiende eeuw in Frankrijk, de Oostenrijkse Nederlanden en het prinsbisdom Luik. Zij beperkt zich tot een degelijke weergave van de referaten van de gezaghebbende sprekers, zodat de lezer op voldoende wijze geïnformeerd wordt over dit omstreden onderwerp.

Kortom dit boek vormt geen homogeen geheel, waarbij de ondertitel zelfs eerder misleidend genoemd mag worden. De lezer, die verwacht had meer te vernemen over de leef- en denkwijze van de ambtsadel in de achttiende eeuw, komt bedrogen uit. Hij verneemt weliswaar verscheidene, boeiende details over één persoon, namelijk Patrice Mac Neny, maar moet daarvan zelf een synthese maken. De bijdrage over Servandoni bleef bij gebrek aan bronnen zeer beknopt, terwijl het verslag van de studiedag meer aandacht verdient, dan de in dit boek toegemeten ruimte.

W. Baeten

M. Bakker, e.a., *Hugenoten in Groningen. Franse vluchtelingen tussen 1680 en 1720* (Groningen: Wolters Noordhoff-Bouma's Boekhuis, 1985, 218 blz., f37,50, ISBN 90 6243 044 9).

In het raam van het herdenkingsjaar van de herroeping van het Edict van Nantes heeft een groep studenten en afgestudeerden van de Rijksuniversiteit Groningen een archiefonderzoek verricht naar de hugenootse vluchtelingen in de stad Groningen. Vanuit een aantal feitelijke vragen naar aantal, identiteit, herkomst, beroepsactiviteiten, vermogen en integratie in het stedelijk leven hebben de auteurs, die dit sympathieke en prettig leesbare boekje collectief hebben ondertekend, een gedetailleerd en vaak levendig beeld geschetst van het wel en wee van de hugenoten in hun stad.

Ze bespreken de vestigingspolitiek van de Groninger magistraat en laten zien dat die aanvankelijk niet alleen voor de Franse vluchtelingen was bedoeld, doch er na 1685 wel een emotioneel accent te hunnen gunste bijkreeg. De vestiging van bedrijven werd fors gestimuleerd — Jean Briots zijdefabriek is er het belangrijkste voorbeeld van — , maar het lijkt erop dat de magistraat soms wat naïeve denkbeelden had over macro-economische problemen als de internationale afzetmarkt. En ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat hij zich af en toe in het ootje heeft laten nemen door ondernemende grootsprekers of avonturiers, die toevallig ook hugenoot waren. Feitelijk mislukten in Groningen (zoals vrijwel overal elders in de Republiek) alle ambitieuze of grootschalige projecten al na korte tijd. Deden veel hugenoten zich niet kundiger voor dan zij in werkelijkheid waren? De beeldvorming over de

gigantische vlucht van intellectueel kapitaal uit Frankrijk en het positieve image van de Franse cultuur hebben Franse durvers in de kaart gespeeld. Of men steeds over hun mislukkingen moet rouwen, is dan ook maar de vraag. Activiteiten die kennelijk wél op een bestaande of nieuw opkomende vraag inspeelden, kregen wel degelijk voet aan de grond (glasblazerij, koffiehuisen, pruikenmakerij); de kleine ambachtslieden en winkeliers slaagden er gewoonlijk heel wel in een goed belegde boterham te verdienen, ondanks soms fel verzet van de gilden.

Na korte tijd vond men de meeste hugenoten in de Groninger middengroepen, niet aan de uitersten van de maatschappelijke ladder. De integratie van de hugenoten in de Groninger samenleving schijnt dan ook relatief snel en geruisloos verlopen te zijn. Knelpunten zijn, behalve de gilden, eigenlijk slechts de militairen (het gewest trachtte er zijn voordeel mee te doen door korte tijd twee Franse compagnieën in te stellen) en de predikanten — te meer daar de Nederduits-Gereformeerde kerkeraad tot dan toe steeds de autonomie van de Waalse gemeente had weten te verhinderen: in 1686 waren er ineens meer Franse dan Nederlandse predikanten in de stad ... De wrijving bleef en de Fransen moesten bakzeil halen. De auteurs concluderen tenslotte dat de hugenoten eigenlijk op geen enkel gebied grote invloed in Groningen hebben gehad, doch wel voor een groter diversiteit van het leven in de stad zorgden. Misschien is die conclusie toch wat te snel zolang er niet echt onderzoek is gedaan naar het doordringingsritme van Franse cultuur (gedragsvormen, danswijzen, leesgewoonten, boeken, taalgebruik, mode, enzovoort).

Verder is enige skepsis mogelijk ten aanzien van de materiaalverzameling: criterium was een Franse herkomst van de betrokken personen of een Franse naam. Dat laatste lijkt mij wat aan de hachelijke kant. Niet alleen omdat er bijvoorbeeld ook in de Zuidelijke Nederlanden veel Franse namen worden gedragen en het leger vol zat met buitenlanders uit allerlei Franstalige gebieden, maar ook omdat de Franstalige vluchtelingen van een eeuw eerder al door de autochtone bevolking heen waren gemengd. Tenslotte was de tabel met de beroepsaanduidingen (203-204) aanzienlijk duidelijker geworden als een geschoold sociaal-historicus ernaar gekeken had: nu staat alles in een onverteerbare hutspot door elkaar.

De inleiding wordt helaas ontsierd door nogal wat slordige formuleringen en enkele aperte fouten (zo was de beroemde *poule-au-pot* geen gebraden kip, maar een soepkip). En is het thans echt nog mogelijk te stellen dat de katholieken de mens tot centrum der religie maken, doch de hervormden God?

Een laatste punt van kritiek. Een uitgebreide Franse samenvatting vormt op zichzelf een uitstekend idee bij zo'n onderwerp. Maar dan alstublieft niet in (soms slecht) vertaald Nederlands doch in authentiek Frans. Er zal in Groningen toch wel zo'n echte Fransman rondlopen die kan laten zien dat zijn taal in Nederland nog niet helemaal de weg van het Latijn heeft gevolgd?

Willem Frijhoff

R. P. W. Visser, *The Zoological Work of Petrus Camper (1722-1789)* (Nieuwe Nederlandse bijdragen tot de geschiedenis der geneeskunde en der natuurwetenschappen XII; Amsterdam: Rodopi, 1985, 207 blz., ISBN 90 6203 976 6).

Petrus Camper (1722-1789), hoogleraar in Franeker, Amsterdam en Groningen en tussendoor in de politiek actief als vertegenwoordiger van verschillende Friese steden en grie-